

Puhutaanpa jälleen rahasta!

16.6.2017 10:00 • BLOGI •

KIRJOITTAJA

Karlo Kauko

Neuvonantaja

Raha on aihe, joka kiinnostaa. Rahaan tuntuu liittyvän jopa jonkinlaista mystiikkaa. Itse asiassa raha on yksinkertainen asia. Näennäisen vaikeaselkoisuuden keskeinen syy on se, että arkikielessä sanan ”raha” käyttö on usein horjuvaa, ja sanan merkitystä joutuu arvailemaan asiayhteydestä.

Rahalla ei ole utoja, vaikeaselkoisia olomuotoja. Pääsääntöisesti rahan kaikki olomuodot ovat arkikokemuksesta tuttuja. Ainoastaan pankkien talletukset keskuspankissa ovat useimmille meistä outo asia, mutta eivät nekään poikkea kovin paljon tavallisen kotitalouden pankkitalletuksista. Tili vain on eri paikassa ja summat suurempia.

Seuraavassa on viisi tapaa ymmärtää käsite ”raha”. Jokainen niistä on mahdollinen, ja muitakin mahdollisia määritelmiä voi olla. Määritelmät ovat kuitenkin toisensa poissulkevia, joten kahta niistä ei kannata käyttää rinnakkain.

Määritelmä 1: Setelit ja kolikot – fyysinen raha. Raha on pelkästään seteleitä ja kolikoita. Ne ovat rahaa riippumatta omistajasta. Esimerkiksi keskuspankin holvissa olevat setelit ovat rahaa, vaikka ne eivät ole kierrossa. Rahaa, tai ehkä pikemminkin rahoja, ovat myös numismaatikkojen kokoelmien vanhat rahat, joita ei enää käytetä maksuvälineinä. Rahaa valmistetaan kolikkopajoissa ja setelipainoissa.

Määritelmä 2: Keskuspankkiraha. Raha on keskuspankin ”monetaarisia” velkoja, jotka on kirjattu sen taseeseen. Näitä monetaarisia velkoja ovat kierrossa olevat setelit ja pankkien talletukset keskuspankissa, joten rahalla on nämä kaksi olomuotoa. Seteli kuluttajan lompakossa tai pankin kassassa on rahaa. Sen sijaan seteli keskuspankin omassa holvissa ei ole rahaa, koska se ei ole keskuspankin velkaa ennen kuin se lasketaan liikkeeseen. Asiakkaan talletus liikepankissa ei ole rahaa, koska se on liikepankin velkaa, ei keskuspankin. Velkana keskuspankkiraha on tosin hyvin erikoislaatuinen, koska sitä ei voi maksaa muuten kuin keskuspankkirahalla itsellään. Keskuspankit voivat luoda ja laskea liikkeeseen keskuspankkirahaa. Liikepankilla on pakko olla jatkuvasti riittävästi keskuspankkirahaa omiin ja asiakkaittensa maksuliikennetarpeisiin: jos asiakas tekee tilisiirron toiseen pankkiin, pankin on maksettava lasku asiakkaansa puolesta keskuspankkirahalla. Keskuspankkirahan loputtua pankki on maksukyvytön ja ”nurin”. Keskuspankkiraha ei ole nettovarallisuutta maailmassa, sillä se on keskuspankin velkaa ja rahan haltijan omaisuutta.

Määritelmä 3: Raha-aggregaatit M1, M2 tai M3. Useimmat keskuspankit, mm. eurojärjestelmä, tilastoivat rahan määrää käyttäen määritelmää, jonka mukaan raha on rahalaitosten (siis pankit, keskuspankki, rahamarkkinarahastot ja sähköisen rahan liikkeeseenlaskijat) velkaa ”yleisölle”. Yleisö sisältää kaikki paitsi rahalaitokset ja valtion. Pankki itse ei voi omistaa rahaa, koska mitään sen saamisia ei lasketa rahaksi. Raha on pankille vain velkaa. Sen sijaan asiakkaalle raha on saamisia ja varallisuutta. Raha-aggregaatteihin M1 ja M2 lasketaan yleisön hallussa olevat setelit ja kolikot sekä yleisön talletuksia liike-, säästö- ja osuuspankeissa. M1:een lasketaan pienempi osuus talletuksista kuin M2:een. M3 sisältää myös esimerkiksi yleisön sijoituksia rahamarkkinarahastoihin. Yhden velka ja toisen saaminen ei ole nettovarallisuutta makrotalouden tasolla. Pankki itse pystyy luomaan tätä rahaa, aivan kuten kuka tahansa muukin voi allekirjoittaa velkakirjoja. Pankki pystyy maksamaan luomallaan rahalla, mutta vain omalle asiakkaalleen, ei esimerkiksi toisen pankin asiakkaalle. Pankkihan ei tietenkään voi tehdä kirjauksia naapuripankissa tai keskuspankissa olevalle tilille, mutta omalle asiakkaalleen se voi maksaa tekemällä tilikirjauksen, jolla se myöntää velkansa kasvaneen. Toiseen pankkiin on maksettava keskuspankkirahalla.^[1]

Määritelmä 4: varallisuus. Rahaa ovat kiinteistöt, irtaimisto, aineettomat oikeudet (vaikkapa tekijänoikeudet) ja rahoitusvarallisuus aina noteeraamattomien yritysten osakkeita myöten. Ainoastaan sellainen, millä ei ole taloudellista arvoa, ei ole ”rahaa”. Mukana on paljon sellaista, mikä ei ole kenenkään velkaa, joten tämän varallisuuden lisääntyminen usein merkitsee vaurauden kasvua. Pankit eivät suoraan pysty luomaan tällaista ”rahaa”, mutta niillä on merkittävä välillinen rooli vaurauden luomisessa rahoituksen välittäjinä ja maksuliikenteen hoitajina. Tämä on luultavasti huonoin rahan määritelmä, sillä rahaksi laskettaisiin jopa kiinteistöt. Joskus kuitenkin sanan ”raha” merkitystä laajennetaan näinkin äärimmäiseksi, mikä aiheuttaa helposti sekaannuksia. Jos tarkoitetaan omaisuutta ja varallisuutta, kannattaisi mieluiten puhua omaisuudesta ja varallisuudesta.

Määritelmä 5: arvon mittayksikkö. Raha on vain yksikkö, jolla mitataan taloudellisia suureita. Esimerkiksi Suomen vuotuinen bruttokansantuote vastaa jotain rahasummaa. Rahaa tässä merkityksessä ei tuoteta tai luoda missään. Eihän myöskään ole litra- tai grammatehtaita.

Näiden lisäksi voi varmasti keksiä kuudennen ja ehkä seitsemännemmänkin määritelmän. Hyvin moni riittävän täsmällinen määritelmä on jossain yhteydessä tarkoituksenmukainen. Kahden tai useamman määritelmän rinnakkainen käyttäminen sen sijaan vie ongelmiin.

Avainsanat

setelit, raha, keskuspankkitali, kolikot

1. Tällä tavoin määritellyn rahan luonteesta ja syntyprosessista enemmän julkaisussa ”Lyhyt johdatus rahaan”, BoF Online 5/2011.